

VOJKO PAVLIN*

Starostniki v statusih animarum župnije Zgonik v dolgem 19. stoletju

IZVLEČEK

Župnija Zgonik je najjužnejši izrastek goriške nadškofije v širšem kraškem zaledju tržaškega mesta. Prispevek obravnava demografske značilnosti starostnikov te župnije v dolgem 19. stoletju na osnovi treh statusov animarum. Delež starejših se je gibal okoli desetih odstotkov celotne populacije in je le polagoma naraščal, pretežno zaradi naraščanja števila starostnikov v šestdesetih letih starosti. Daleč največ starostnikov je umiralo »zaradi starosti«, pri čemer se je delež tega vzroka smrti na začetku 20. stoletja celo zopet povečal.

KLJUČNE BESEDE

Zgonik, status animarum, demografija, starost, 19. stoletje

ABSTRACT

ELDERS IN THE SGONICO/ZGONIK PARISH REGISTERS (STATUS ANIMARUM) IN THE LONG NINETEENTH CENTURY

The parish of Sgonico/Zgonik is the southernmost outgrowth of the Archdiocese of Gorizia, in the wider Karst hinterland of the city of Trieste. The paper deals with the demographic characteristics of the elderly population of this parish during the long nineteenth century based on three parish registers (status animarum). The proportion of the elderly was around ten percent of the total population and only gradually increased, mainly due to an increased number of the elderly in their sixties. By far the largest number of elderly people died 'of old age', and the proportion of this cause of death even increased again at the beginning of the twentieth century.

KEY WORDS

Sgonico/Zgonik, status animarum, demography, old age, nineteenth century

* dr., Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Koper, vojko.pavlin@zrs-kp.si, ORCID: 0000-0002-0781-5216

Zgonik na začetku 20. stoletja (Škrabec, *Narod naš dokaze hrani*, str. 105).

UVOD – ŽUPNIJA ZGONIK

Župnija Zgonik je od srede 18. stoletja, ko je bil ukinjen oglejski patriarhat, del goriške nadškofije, in sicer na njenem skrajnem jugu. Župnija se je izločila iz nekdanje obsežne pražupnije sv. Janeza Krstnika v Štivanu ob izviru Timave, ki se je čez Kras proti Gorici zajedala skoraj do reke Vipave, proti Trstu pa je segala tja do Proseka oziroma Kontovela. Devinsko-štivanska župnija je v osnovi pokrivala ozemlje nekdanjega devinskega gospostva.¹

Na območju te zelo velike župnije je že pred cerkvenoupravnimi reformami prvega goriškega nadškofa Karla Mihaela Attemsja obstajalo nekaj kaplanij, in sicer v Opatjem selu, Temnici, Kostanjevici na Krasu, Šempolaju in Zgoniku.² V Zgoniku so imeli lastnega kaplana kurata (vsaj) od leta 1632.³ Status vikariata je zgoniška kaplanija pridobila sorazmerno zgodaj, že leta 1839; četrto stoletje pozneje, leta 1863, je Zgonik postal sedež župnije in v tem pogledu povsem pretrgal vezi z Devinom.⁴

Do leta 1754 je kaplanija Zgonik na jugu obsegala tudi Prosek, nakar je ta dobil svojega kaplana kurata,⁵ pozneje pa je bil inkorporiran v tržaško škofijo.⁶ Znotraj zgoniške kaplanije/vikariata/župnije so bile v 19. stoletju vasi Gabrovec⁷ (manjši del),⁸ Koludrovica, Repnič,⁹ Salež, Samatorca in seveda Zgonik. Bogoslužje so imeli pri treh cerkvah, pri sv. Mihaelu v Zgoniku, pri sv. Urhu v Samatorci in v ne več obstoječi manjši cerkvi sv. Lenarta na istoimenskem hribu, kamor so vse potrebno za maševanje prinesli iz Samatorce.

1836, ko naj bi Zgonik dobil stalnega vikarja, vendar iz virov izhaja, da se je to zgodilo spomladi 1839 (gl. ŽAZ, *Liber mortuorum in ecclesia parochialis sancti Michaelis archangeli Zgonik. Ab anno 1835–1865*, p. 12–13).

1 Höfler, *Gradivo*, str. 19–20.

2 Höfler, *Gradivo*, str. 26; Attems, *Atti*, 1, str. 539. V Attemsovem času so se pridružile še kaplanije v Doberdolu, Brestovici pri Komnu, Mavhinjah in Proseku (Attems, *Atti*, 4, str. 511).

3 ŽAZ, *Krstna knjiga 1632–1653*. Leta 1632 je bil kaplan kurat Andrej Culauchig.

4 *Krajevni leksikon*, str. 342. V leksikonu je navedeno leto

5 Attems, *Atti*, 1, str. 321. Ob pastoralni vizitaciji novembra 1753 so vaščani Proseka prosili za lastnega kaplana kurata. Z letom 1754 pokopi na njihovem pokopališču pri cerkvi sv. Martina niso več zabeleženi v zgoniški mrliški knjigi (ŽAZ, *Mrliška knjiga 1741–1805*).

6 *Krajevni leksikon*, str. 199.

7 V starejših virih Gabrovica (*Gabrovicz*). Prim. Merkù, *Slovenska krajevna imena*, str. 32.

8 Glede na krajevne repertorije je ta manjši del pomenil sedmino ali osmino celotne vasi (*Schematismo*, str. 16; *Orts-Repertorium*, str. 14; *Gemeindelexikon*, str. 36). Občina Zgonik je, nasprotno, obsegala celotno območje vasi.

9 V latinskih virih kot *Rep(p)en parvus* (it. *Rupinpiccolo*). Župnik Valentin Pipan je v statusu animarum (1904) za kraj uporabljal obe imeni: Repnič/Mali Repen. Po Merkùju je slednji kalk iz italijanskega imena (Merkù, *Slovenska krajevna imena*, str. 63). H kraju so prištevali tudi bližnji zaselek Zagradec.

Zakramentalna cerkev s krstnim kamnom je bila zgoniška, pokopališče pa je bilo tudi pri cerkvi sv. Urha v Samatorci.¹⁰

Najznamenitejši duhovnik, ki je deloval v Zgoniku, je bil Peter Budin (1770–1858), doma iz Grgarja. Službo kaplana kurata je opravljal na začetku 19. stoletja (1804–1819). Njegovih sposobnosti ni prezrl goriški nadškof Jožef Walland, ki ga je zato poklical iz Zgonika ter ga imenoval za škofijskega kanclerja in stolnega kanonika, kmalu pa za generalnega vikarja in ravnatelja semenišča v Gorici; v mestu je bil Budin med ustanovitelji gluhonemnice.¹¹ Peter Budin je zapustil sledi tudi v slovenskem pisnem oziroma knjižnem ustvarjanju. Kot kaplan v Devinu je od leta 1794 zapisoval pridige, kot kurat v Zgoniku pa se je vpisal med začetnike modernejšega bralnega pouka s kratkim dvostranskim in prvič ilustriranim abecednikom *Novi kluzh ali tabla sa branje inu pisanje*.¹²

ZGONIŠKI STATUSI ANIMARUM¹³

Prav Peter Budin je bil zapisovalec prvega »stanja duš« v Zgoniku.¹⁴ Z delom je začel že kmalu po prihodu iz Devina. Njegov status animarum se namreč začena s 1. novembrom 1804. Obrazcev še ni bilo, zato je moral tabelo izdelati sam.¹⁵ V uvodu navaja kraje kaplanije s številom hiš, duš in prejemnikov sv. obhajila. Pojasni tudi, na kakšen način v statusu spremlja cepljenje otrok proti črnim kozam, ki je bilo uvedeno leta 1805, ter način zapisovanja nekaterih priimkov. Status pri vsaki hiši navaja tam živeče osebe s podatki o rojstnem datumu. Pozneje umrle je Budin prečrtal in dodajal novorojene. Iz statusa izvemo, ali so bili otroci birmani in prvič obhajani, ter v opombah predvsem podatke o cepljenju, pa tudi o morebitni posebni dejavnosti ali statusu (vojak, babica, cerkovnik, študent, dekla) in sem ter tja o morebitni odsotnosti. Pri številnih osebah je navedeno, pod katero zaporedno številko jih najdemo v tekočem seznamu na koncu knjige. Ta je bil zasnovan tako, da je lahko duhovnik (z vpisovanjem novokrščenih, umrlih, sprememb ob poro-

kah) tako rekoč dnevno spremljal gibanje števila prebivalstva v svoji kaplaniji.

Budin je postavil dobre temelje in visoke standarde za svoje naslednike. Do prve svetovne vojne so bili izdelani še trije statusi, ki so pokrili celotno dolgo 19. stoletje. Budinov status je v isti knjigi v letih 1819–1827 dopolnjeval Matej Pagon. Njegov kuratni naslednik Janez Pirih, od 1839 vikar in od 1863 župnik, je ob dolgem službovanju v kraju nastavljal kar dve novi knjigi. Prva¹⁶ zajema čas od 1828 do okrog 1850, prinaša pa manj podatkov od Budinovega statusa.¹⁷ Drugače je pri tretjem statusu z začetno letnico 1850.¹⁸ Pirih in njegov naslednik Jožef Pelicon, ki je v Zgonik prišel leta 1865 in tam ostal do leta 1889, sta ta popis duš bolj ali manj redno dopolnjevala, njun naslednik Andrej Ferfolja pa je bil pri tem manj ažuren. Za razliko od prejšnjih gre pri tem statusu za tiskan formular z rubrikami o datumih rojstev, porok in smrti. Opombe so bogate predvsem s poznejšimi dopolnili o odselitvah ali odsotnosti oseb (poroke, vojaški stan, tudi kraj smrti druge).

Jeseni 1902 je prišel v Zgonik Valentin Pipan, ki je čez dve leti začel pisati statute za vsako vas v župniji posebej, kar je trajalo od septembra 1904 do aprila 1905.¹⁹ Čeprav so kot vsi drugi statusi izdelani v latinskem jeziku, je priimke, kraje in nekatera druga dopolnila zapisoval v slovenščini. Fond podatkov je bogatejši kot pri prejšnjem statusu, saj so dodane še rubrike o cepljenju in prvi spovedi ter morebitnem vojaštvu. Dragoce ni so zapisi domačijskih hišnih imen (*nomen vulgare*). Koristna je tudi konkordanca (treh) hišnih števil skozi čas. Kljub temu, da je Pipan že leta 1907 odšel iz Zgonika v Renče, so njegove statute dopolnjevali, z nekaterimi redkimi zapisi celo še v drugi polovici 20. stoletja.²⁰

GIBANJE ŠTEVILA PREBIVALSTVA

19. stoletje je čas bolj ali manj hitrega naraščanja števila prebivalstva. Velik naravni prirastek je bil posledica še vedno visoke natalitete in manjše mortalitete spričo izboljšanih življenjskih raz-

10 Attems, *Atti*, I, str. 317–318.

11 Klinec, Budin (Budina) Peter, str. 153.

12 Bratuž, *Premalo znani*, str. 228–231.

13 V prispevku latinski izraz (tudi v krajši obliki: status) uporabljamo za vir, ki lahko ima v slovenščini različne prevode: zapisnik duš ali dušni zapisnik, zapisnik župljanov ali (v bolj oddaljenem prevodu) popis župnije (gl. Filipič, *Zapisniki duš*, str. 304), včasih tudi knjiga župljanov, družinska knjiga.

14 ŽAZ, *Status animarum in curatia [sancti] Mich[aelis] archangeli de Sgonico co[n]fectus a me Petro Budin curato [...] die 31ma octobris anno [Do]mini 1804*.

15 Splošno o statusih animarum na Slovenskem gl. Kolar, *Status animarum*, str. 4–5.

16 ŽAZ, *[Status] animarum [...] confectus a[b] anno 1828 [...]*.

17 Ta status animarum ni bil uporabljen pri obdelavi podatkov v tem prispevku.

18 ŽAZ, *Status animarum in Sgonico confectus anno 1850*.

19 ŽAZ, *Koludrovica (1. septembra 1904); Gabrovec (septembra 1904); Repnič – Mali Repen (31. septembra 1904); Zgonik. Status animarum (oktobra 1904); Salež. Status animarum (23. februarja 1905); Samatorca (aprila 1905)*. Večina prebivalstva župnije Zgonik je bila zajeta še leta 1904. Zato je bila pri statistični obdelavi podatkov za merodajno vzeta ta letnica.

20 V nadaljevanju prispevka so izpuščene vse opombe, ki bi se nanašale na tri statute animarum (iz let 1804, 1850 in 1904).

Število prebivalcev po zgoniških statusih animarum

leto	Salež	Repnič	Zgonik	Samatorca	Koludrovica	Gabrovec	skupaj
1804	211	205	120	95	47	31	709
1850	264	258	159	122	54	47	904
1904	364	225	224	160	69	40	1082

mer in razvoja medicine. V prvi polovici stoletja je bil v splošnem naravni prirastek še blizu dejanskemu. Razlika med naravnim in dejanskim prirastkom se je z nihanjem povečevala v drugi polovici 19. stoletja, saj je to obdobje zaznamovala visoka stopnja izseljevanja.²¹

Zgonik je tem splošnim trendom sledil z lastno dinamiko. Število ljudi na območju kaplanije/vikariata/župnije Zgonik se je v sto letih povečalo za (okoli) 373 ali za dobro polovico (52,6 %). Razlika med prvo in drugo polovico stoletja je očitno v korist prve. V krajšem obdobju 1804–1850 je bil delež povečanja števila zgoniških duš 27,5 %.²² Župnik Pipan je na začetku 20. stoletja naštel okrog 1082 ljudi, kar pomeni, da je število prebivalcev župnije Zgonik v dobrih 50 letih naraslo za (okoli) 178 duš ali za 19,7 %.²³

Na ozemlju celotnega Avstrijskega primorja je bil delež rasti znatno višji, v obdobju med letoma 1818 in 1846 40,3 %.²⁴ Razlika v dejanskem prirastku pa je ogromna v drugi polovici stoletja, saj je v celotnem primorskem prostoru v razdobju 1846–1910 prebivalstvo naraslo za okrog tri četrtine, pri čemer pa je treba upoštevati izjemno hitro naraščanje števila prebivalcev tržaškega mesta (za 182 %); na Goriško-Gradiškem je bil porast 39-odstoten.²⁵ Statusi animarum v opombah jasno nakazujejo »prispevek« zgoniških župljanov k naraščanju števila Tržačanov, kakor je bilo sploh značilno za širše kraško zaledje.²⁶

Nižji dejanski prirastek v Zgoniku je razumljiv zaradi bornejše kraške zemlje, ki ni omogočala preživetja znatno povečanemu številu skoraj v celoti kmečkega prebivalstva.²⁷ V sežanskem okraju

goriško-gradiške dežele, kamor je Zgonik večino obravnavanega obdobja upravno spadal, je bilo naraščanje prebivalstva (z izjemo tolminskega okraja) najnižje v deželi.²⁸ Izrazito in s presenetljivo nizkim deležem rasti (v sto letih okrog 10 %) velja to predvsem za vas Repnič, medtem ko se je najbolj povečalo število vaščanov Zgonika (za 86,7 %).

STAROSTNIKI V ZGONIŠKIH STATUSIH ANIMARUM

Statusi v osnovi navajajo osebe glede na starost, od najstarejšega do najmlajšega, toda to ni edino vodilo, saj sta pomembna označevalca tudi spol in status. V najstarejšem statusu je vedno naveden najstarejši moški kot *pater familias*, za njim pa njegova žena kot *mater familias*. Če je bila ta že vdova, je dal kurat Budin prednost moškemu nasledniku, to je največkrat najstarejšemu (poročenemu) sinu. Na dnu so bili praviloma (ne vedno) navedeni morebitni neporočeni bratje in sestre glavarja družine. Poznejši statusi so ta razpored nekoliko »korigirali«. Starejšim osebam se je v tem smislu dvignil status. Tako vdove kot strici in tete so dobili prednost pred mlajšim nosilcem kmetije.

Starejše prebivalstvo je vsaj večji del 19. stoletja ostajalo in umiralo doma. Za prva desetletja 19. stoletja je to razvidno že na osnovi Budinovega natančnega opazovanja gibanja prebivalstva. Takša slika se izriše tudi ob spremljanju starejših v mrljskih knjigah pretežno tretje četrtine 19. stoletja.²⁹ Od dobrih 80 ljudi, ki so bili leta 1850 stari 60 let ali več, le dveh ali treh v zgoniških maticah ne najdemo. Eden od teh je umrl v bolnišnici v Trstu. Število starejših zgoniških bolnikov v Trstu je pozneje naraslo, kar je razvidno že iz pogostejših opomb v statusih.

Starejši so bili v celotni populaciji v izraziti manjšini. Povprečna starost je bila v primerjavi z današnjimi proporci³⁰ nizka – okrog 28 let – in se

21 Zwitter, *Prebivalstvo*, str. 47 sl.

22 Razmah števila prebivalstva ni bil linearen. Kot izhaja iz prvega statusa animarum, je bilo naraščanje razvidno do leta 1811, nakar je število prebivalcev nekaj let stagniralo in v kriznem letu 1818 vidno upadlo na raven iz leta 1808. Nato se je krivulja počasi začela dvigovati navzgor.

23 Za podrobnejše zelo nihajoče gibanje števila prebivalstva v posameznih vaseh občine Zgonik gl. Pahor, Razvoj, str. 74–75, 77–78; *Krajevni leksikon Slovencev v Italiji*, str. 326.

24 Zwitter, *Prebivalstvo*, str. 48.

25 Zwitter, *Prebivalstvo*, str. 58.

26 Kalc, Vidiki, str. 694–695.

27 Verginella, Zgoniška občina, str. 97–100. Značilna je bila tudi zelo neugodna agrarna struktura majhnih kmetij (Bufon, Kras, str. 69).

28 Kalc, Vidiki, str. 690.

29 *ŽAZ, Liber mortuorum in ecclesia paroch[ialis] sancti Michaelis archangeli Zgonik. Ab a[nno] 1835–1865; VI. Liber defunctorum ecclesiae parochialis sancti Michaelis arch[angeli] Sgonici. Ab anno 1866–1908 incl[usive]*.

30 Povprečna starost prebivalcev Slovenije je danes 44,1 leta (<https://www.stat.si/statweb/Field/Index/17/104>; januar 2024).

Število prebivalcev na hišo in povprečna starost

leto	št. hiš	št. preb.	povpr. na hišo	povpr. starost
1804	132	709	5,4	27,6
1850	148	904	6,1	28,1
1904	183	1082	5,9	28,7

Povprečna starost po posameznih vaseh

leto	Salež	Repnič	Zgonik	Samatorca	Koludrovica	Gabrovec
1804	25,4	28	28,1	31,9	26,5	29,8
1850	29,6	27,9	28,7	24,9	27,8	28,1
1904	28,3	30,7	27,8	29,4	26,4	28,7

je le počasi dvigala; v celotnem obdobju za dobro leto. Tudi povprečno število oseb na hišo je nekoliko naraslo. V prvih desetletjih 19. stoletja je bilo povprečje bližje številu pet,³¹ sredi tega stoletja in na začetku 20. stoletja pa je v hiši povprečno živelo okrog šest oseb.

Od vasi do vasi se izmerjene vrednosti niso veliko razlikovale.³² Najvišja povprečna starost je bila v Samatorci leta 1804 skoraj 32 let, najnižja prav tam, malo pod 25 let leta 1850. V tem pogledu je bilo v celoti gledano »najmlajše« naselje Koludrovica, »najstarejši« vasi pa sta bili Repnič in Gabrovec.

Delež starejših ljudi (v %)³³

leto	80 let in več	70–80	60–70	50–60
1804	0,5	2,5	5	10
1850	0,8	2,9	5,4	8,8
1904	0,7	2,6	7,6	9,4

leto	80 let in več	70 in več	60 in več	50 in več
1804	0,5	3	8	18
1850	0,8	3,7	9,1	17,7
1904	0,7	3,3	10,9	20,3

31 Oseb v hiši, ki ne bi pripadale družini, je bilo malo. Dekel in hlapcev je bilo po statusih sodeč le za vzorec. Povprečje oseb v družini je bilo dejansko malce nižje. V 20. letih 19. stoletja naj bi se gibalo med 4,2 in 4,8 (Verginella, Zgoniška občina, str. 96).

32 Zaradi nizkega števila prebivalcev je možnost statistične napake majhnih naselij (Gabrovec, tudi Koludrovica) večja, kljub temu pa rezultati ne odstopajo od drugih vasi.

33 V statusu iz leta 1804 je starost starejših velikokrat le približna, saj je zaokrožena na polna števila (60, 70, 80). V starostnih kohortah so ti vključeni v višjo starostno skupino (60-letni v kohorto 60–70 itd.). Zato so dejanske številke v tem letu verjetno nekoliko nižje.

Če vzamemo za starostno mejo 60 let,³⁴ se je v kaplaniji/vikariatu/župniji Zgonik delež starostnikov gibal okoli desetih odstotkov vsega prebivalstva.³⁵ Ta se je sčasoma nekoliko povečal, v sto letih za kake tri odstotke. Večji je bil porast v drugi polovici 19. stoletja, za dva odstotka, kot v prvi polovici stoletja – za odstotek. Delež starejših od 70 let je ostal bolj ali manj enak, kar velja v precejšnji meri tudi za starostno kohorto 50–60 let, vidno pa je v drugi polovici stoletja naraščal delež šestdesetletnikov; v absolutnih številkah se je delež starejših, starih od (vključno) 60 do 64 let, povečal skoraj za dvakrat.

Število starostnikov po petletnih starostnih obdobjih

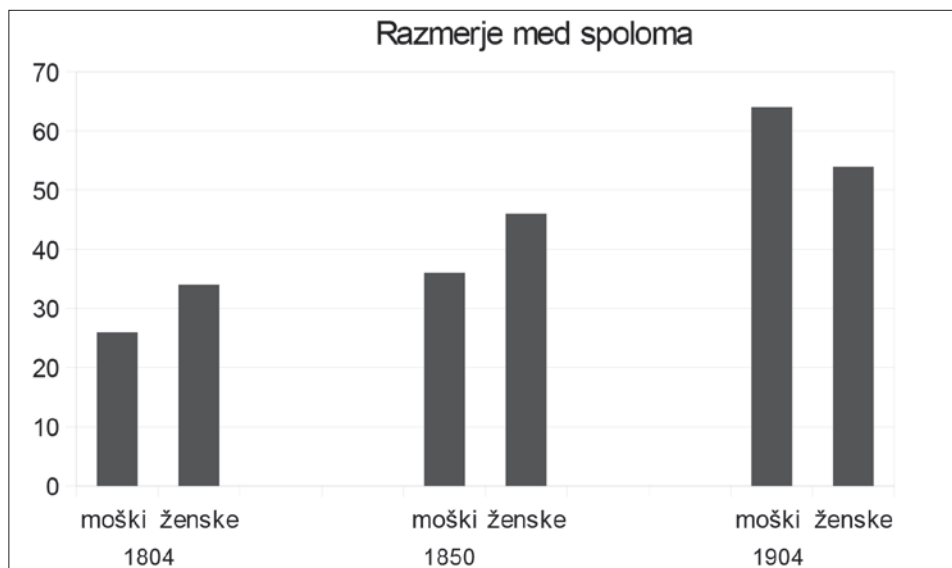
starost	1850	1904
75–79	9	9
70–74	17	19
65–69	25	38
60–64	23	44

V statusih le sem ter tja naletimo na starejše poročene osebe brez otrok. Prav tako so redki primeri neporočenih starostnikov. Največ, sedem, jih zasledimo v najmlajšem statusu. Glede na njihovo maloštevilnost bi smeli domnevati, da so jih statusi do določene mere spregledali. Večje število zakoncev je še imelo živega sozakonca. Delež ovdovelih se je v letih 1804 in 1850 gibal okoli 40 %, na začetku 20. stoletja pa se je spustil pod 30 %.

V absolutnih vrednostih se je skladno z naraščanjem števila prebivalstva povečevalo tudi število starih ljudi. Leta 1804 je bilo na Zgoniškem

34 O različnih vidikih glede začetka starosti gl. Bratož, Staro telo, str. 105–106; Čeč, Podobe starosti, str. 18–23.

35 Danes je delež prebivalcev Slovenije, starih 65 ali več let, 21,6 % (<https://www.stat.si/statweb/Field/Index/17/104>; januar 2024).

(okoli) 60 starostnikov, sredi stoletja 82, na začetku 20. stoletja pa 118. Njihovo število se je torej pred letom 1850 povečalo približno enako kot v drugi polovici stoletja. V celotnem stoletnem obdobju se je število starostnikov podvojilo, kar pomeni, da je bila rast števila starejših dvakrat višja od rasti celotne populacije v zgoniški župniji. Glede na te visoke absolutne številke pri starejših je na drugi strani majhno porast relativnega deleža starostnikov v celotni populaciji mogoče razložiti z manjšim deležem smrtnosti mlajših (otrok).

Primerjava med spoloma prinaša več spremenljivk. Za leto 1804 je težje določiti razmerje med moškimi in ženskami, ker je posebno pri ženskah pripisana približna starost. Vsekakor pa je mogoče razbrati prevlado starejših žensk v vseh starostnih skupinah. Tudi če prištejemo osebe v petdesetih letih starosti, prevladuje ženski spol – približno sedem žensk na šest moških. Drugačnja je slika sredi 19. in na začetku 20. stoletja, ko je število oseb obeh spolov nad 50 let malodane izenačeno. Toda število žensk, starih 60 let in več, tudi leta 1850 prevladuje (36 moških in 46 žensk). To izrazito velja za ženske v sedemdesetih, ki jih je skoraj polovica več kot moških vrstnikov. Ob prelomu stoletja pa je slika zrcalno obrnjena. Med 118 starostniki je 64 moških in 54 žensk. Pri osebah v šestdesetih letih sicer ni razlik med spoloma, število moških v sedemdesetih pa izrazito prevladuje (23 proti 13).

V soglasju z žensko prevlado med starostniki, le da veliko bolj izrazito, je pogostejša prisotnost vdov. Vdovci v prvi polovici 19. stoletja predstavljajo manj kot tretjino ovdovelih (okrog 30 %). Tudi leta 1904 je bilo več vdov kot vdovcev, le da se je delež ovdovelih moških povečal na dobrih 40 %. Zelo redko je kdo od njih doživel rojstvo pravnukov, kot je veljalo za Katarino Milič iz Rep-

niča, ki je 86-letna umrla 12. januarja 1815,³⁶ ali za Miličevo Marijano iz Saleža, ki je 88-letna v začetku leta 1905 živela v veliki, 12-članski razširjeni družini. Izstopajoča izjema je bil 79-letni Valentin Stubel(j) iz Repniča, ki je bil glede na status animarum leta 1804 edini praoče v kuraciji Zgonik.

Kratka primerjalna analiza lahko nekoliko razkrije, v kolikšni meri je ta starostna statistika župnije Zgonik morda izstopajoča. Redke so župnije goriške nadškofije, ki so tako dobro pokrite s statusi animarum, da bi jih lahko tudi časovno primerjali z zgoniškimi.³⁷ V Nabrežini sta dostopna statusa iz let 1819 in 1850, ki ju tu jemljemo v primerjavo.³⁸

Delež starejših v kuracijah Zgonik in Nabrežina (v %)

	80 let in več	70 in več	60 in več	50 in več
Zgonik (1804)	0,5	3	8	18
Nabrežina (1819) /		2,8	8,1	16,5

Delež starejših v vikariatu Zgonik in kuraciji Nabrežina leta 1850 (v %)

	80 let in več	70 in več	60 in več	50 in več
Zgonik	0,8	3,7	9,1	17,7
Nabrežina	1,3	5,9	13,2	18,2

³⁶ ŽAZ, *Liber mortuorum Zgonik ab a/nno/ 1788–1845*, p. 74. Po statusu sodeč bi bila Katarina zaradi zaokrožitve letnice rojstva na leto 1725 štiri leta starejša.

³⁷ Gl. Pavlin, *Katalog*.

³⁸ ŽAN, *Status animarum in curatia sancti Rochi de Nabreshina 1819; Status animarum in cu[ratia] sancti Rochi N[abr]esinae incipiens [a]b anno 1850*.

Delež hiš (družin) s starostniki na Zgoniškem

leto	skupaj		z enim		z dvema		s tremi	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
1804	45	33,8	32	24,1	13	9,8	/	/
1850	58	39,2	35	23,6	22	14,9	1	0,7
1904	84	45,9	54	29,5	29	15,8	1	0,5

Kaže, da je bil v prvih desetletjih 19. stoletja delež starejših v Nabrežini skorajda preslikava tistega v Zgoniku. Sredi stoletja pa je število starejših vidno v korist tej kamnoseški vasi. Štiri odstotke več Nabrežincev je bilo starejših od 60 let v primerjavi z Zgonikom. Tudi razmerje med spoloma je bilo na začetku 19. stoletja podobno, le da še bolj nedvoumno v prid Nabrežink, starih 60 in več let, ki jih je bilo skoraj dvakrat več kot moških. Ženska prevlada starejših od 50 let je bila sicer tam manj izrazita kot v Zgoniku, kar velja tudi za sredo 19. stoletja. Za razliko od Zgonika leta 1850 v Nabrežini močno prevladujejo ženske v starostni kohorti od 60 do 70 let.

Določene vidike razsežnosti socialne problematike je mogoče osvetliti s številčnostjo starih ljudi v posameznih družinah oziroma hišah. Rezultati kažejo, da so prevladovali družine, v katerih ni bilo starostnikov.

Jasno je zaznaven splošen trend naraščanja števila in deleža družin (hiš) s starimi ljudmi.³⁹ Če se je ta v prvi polovici 19. stoletja gibal okoli (dobre) tretjine, se je z novim stoletjem že bližal polovici. Družin s tremi osebami, starimi 60 ali več let, skorajda ni bilo. Med družinami s starostniki so prevladovali tiste z enim, a je porast družin z dvema starostnikoma jasno razviden v prvi polovici 19. stoletja.

Delež hiš (družin) s starostniki – primerjava z Nabrežino (v %)

	skupaj	z enim	z dvema
Zgonik (1804)	33,8	24,1	9,8
Nabrežina (1819)	35,9	26,6	9,4
Zgonik (1850)	39,2	23,6	14,9
Nabrežina (1850)	60,3	32,4	27,9

Tudi v tem primeru v začetnih desetletjih 19. stoletja opazimo močno ujemanje med Zgonikom in Nabrežino, preseneča pa izjemno visok nabrežinski delež sredi 19. stoletja, ki je celo višji od tistega v župniji Zgonik leta 1904. Socialna

39 Naj tu dodamo, da je starejših, ki bi živeli v hiši sami ali le skupaj z zakoncem, zgolj za vzorec.

struktura se je v tem kraju očitno začela prej spreminjati, bržkone tudi v povezavi z gospodarskim razvojem kraja spričo kamnoseške dejavnosti in železniške povezave.⁴⁰

STAROST KOT VZROK SMRTI⁴¹

Najstarejša zabeležena starost v zgoniških mrliških knjigah v obravnavanem obdobju je 95 let Katarine Knez iz Samatorce leta 1813, a je treba dodati, da gre skoraj gotovo za približno starost. Zaokroževanje starosti je sploh značilno še za prvo polovico 19. stoletja, zato je vsaj pri nekaterih redkih devetdesetletnikih – v razširjenem obdobju med (vključno) letoma 1800 in 1909 jih je v zgoniških mrliških maticah dvanajst – vprašljivo, ali so to »magično mejo« sploh dosegli.

Delež umrlih »zaradi starosti« (v %)

	1800–1850	1851–1909
90 in več	100	80
80–90	95,7	82,4
70–80	66,2	55,4
60–70	21,4	11,6
skupaj	55,9	45,2

Devetdesetletniki so (skoraj) brez izjeme – v enem primeru je šlo za epilepsijo – umrli »zaradi starosti«, ta delež je zelo visok tudi pri osemdesetletnikih. V prvi polovici 19. stoletja sta dve tretjini sedemdesetletnikov »podlegli starosti«, v drugi polovici je bilo takih še vedno več kot polovica. Pri šestdesetletnikih so prevladujoči drugi razlogi za smrt, še vedno pa je bil v povprečju približno vsak sedmi »dovolj star«, da so mu pripisali starost kot vzrok smrti. V celoti gledano je polovica starostnikov odšla s tega sveta, ker jih je »doletela starost«.

40 *Krajevni leksikon Slovencev v Italiji*, str. 225–226.

41 ŽAZ, *Liber mortuorum Zgonik ab a[nno] 1788–1845; Liber mortuorum in ecclesia paroch[ial]i[s] sancti Michaelis archangeli Zgonik. Ab a[nno] 1835–1865; VI. Liber defunctorum ecclesiae parochialis sancti Michaelis arch[angel]i Sgonici. Ab anno 1866–1908 incl[usive]*.

Starost kot vzrok smrti med starostniki v primerjavi z drugimi razlogi za smrt (1800–1909)⁴²

	Starost	Drugo	Skupaj	V %
90 in več	11	1	12	91,7
80–90	105	15	120	87,5
70–80	199	133	332	59,9
60–70	39	210	249	15,7
skupaj	354	359	713	49,6

Vecchiaja ali *marasmus (senilis)*, takšna je splošna oznaka umrlih starih ljudi v mrliških matičnih knjigah. V ozadju te splošne diagnoze starostne oslabeledosti so lahko bili različni za življenje usodni dejavniki. V času, ko so ljudje umirali v glavnem doma in jim ni bilo pripisano mnenje mrliškega izvedenca, je to mogoče pričakovati, kljub temu pa je delež umrlih »zaradi starosti« ves čas ostajal izjemno visok. Ostali vzroki smrti, ki nekoliko izstopajo, so vodenica, kap in astma.

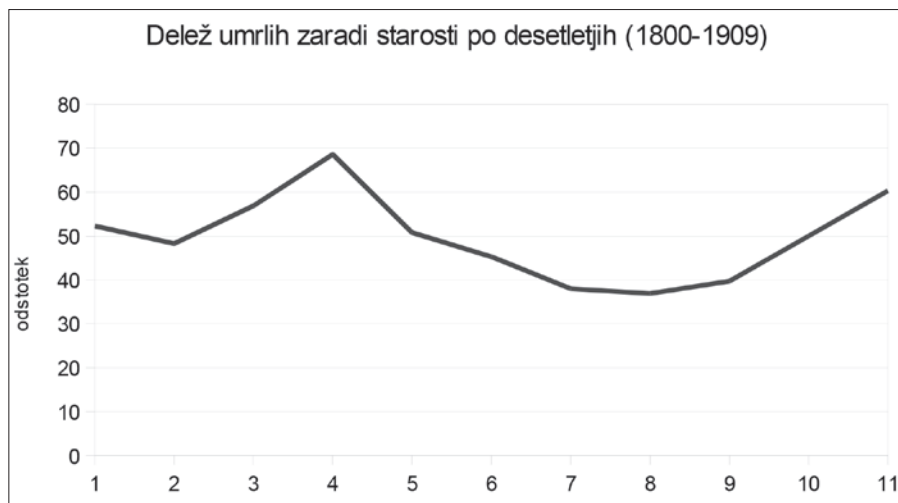
Najvišji delež starostne oslabeledosti je bil v tridesetih letih (68,6 %), za njim pa, morda presemetljivo glede na trend padanja v tretji četrtini 19. stoletja, na začetku 20. stoletja (60,3 %). Najmanj

umrlih zaradi starosti naj bi bilo v sedemdesetih letih, okrog 37 %.

Najmlajši umrli »zaradi starosti« v desetletnih časovnih intervalih

1800–1809	58
1810–1819	67
1820–1829	61
1830–1839	64
1840–1849	68
1850–1859	70
1860–1869	62
1870–1879	67
1880–1889	(?) ⁴³
1890–1899	69
1900–1909	59

Postavljanje tovrstne diagnoze pove tudi nekaj o razumevanju starosti. Najmlajši »umrli zaradi starosti«, Anton Škrk iz Saleža, je leta 1805 štel 58 let,⁴⁴ a tudi še leta 1908 naletimo na 59-letnega Jožefa Gabrovca iz Saleža, ki naj bi bil zanj v goriški bolnišnici usoden *marasmus senilis*.⁴⁵ Starostna

⁴² Rezultati so lahko le zelo približni, toliko bolj, ker so bili nekateri dušni pastirji bolj nagnjeni k posploševanju kot drugi. Tako je bil v dvajsetih letih 19. stoletja v mnogih primerih, ne le pri starejših, vzrok smrti običajen (*causa ordinaria, solita*). V drugi polovici sedemdesetih, sploh pa v osemdesetih letih, je starostna astma nadpovprečno in vsepovprek preplavila rubriko o vzroku smrti. V obeh primerih je nemogoče vedeti, kdaj bi bila sicer kot vzrok smrti pripisana starost, zato sta bila tudi ta splošna vzroka pripisana k starosti kot vzroku smrti, in sicer tako, da je bilo pri statistični obdelavi podatkov upoštevano razmerje, ki je veljalo pred tem obdobjem. Čeprav je tako dobljen rezultat le hipotetičen, je vendarle veliko bližje resnici, kot če bi se striktno držali le ožje starostne diagnoze.

meja 60 let je torej v tem smislu kar primerna zarez. Res pa so tovrstni primeri redki in tudi pri zgodnjih šestdesetletnikih jih ni veliko. Podrobnejša analiza pokaže, da je drugi mejnik pri 67 ali 68 letih, ko so bili mnogi očitno videti že »dovolj stari«, da jim je bila znatno pogosteje pripisana starost kot vzrok smrti.

⁴³ Gl. op. 42.

⁴⁴ ŽAZ, *Liber mortuorum Zgonik ab a[nno] 1788–1845*, p. 48.

⁴⁵ ŽAZ, VI. *Liber defunctorum ecclesiae parochialis sancti Michaelis arch[angeli] Sgonici. Ab anno 1866–1908 incl[usive]*, p. 108.

Primerjava s katero drugo (podeželsko) župnijo pokaže, da je bil delež umrlih starostnikov zaradi starosti v Zgoniku vendarle dokaj visok. V župniji Trnje pri Pivki je v tridesetih letih 19. stoletja zaradi starosti umrlo 39 % starostnikov.⁴⁶ Malodane enak delež (okrog 40 %) je bil izmerjen za župnijo Solkan sredi 19. stoletja (1835–1864).⁴⁷ V Zgoniku je bila starost prav v tridesetih letih nadpovprečno pogosto navedena kot razlog smrti. Če vzamemo za primerjavo le 40., 50. in 60. leta, pa se delež že spusti proti 45 %. Podobna ugotovitev odstopanja velja tudi za prvo desetletje 20. stoletja. V Zgoniku je ta delež znašal okoli 60 %, v Trnju deset odstotkov manj.⁴⁸

Večja je razlika z urbanim prebivalstvom, če lahko to sklepamo po rezultatih za Koper,⁴⁹ kjer je v obdobju 1840–1845 zaradi starosti umrlo 27 % starostnikov (v Zgoniku v štiridesetih letih tega stoletja skoraj 51 %). Toda tudi v mestu je prihajalo do velikih odstopanj, saj je v petletju 1875–1880 takih primerov presenetljivo izrazito več, kar 47 %, in celo za 10 % več kot v Zgoniku v sedemdesetih letih 19. stoletja. Še bolj zbodejo v oči razlike s prebivalci šempetrskega predmestja Ljubljane. Tam izsledki po izbranih petletjih (1840–1845, 1875–1880, 1900–1905)⁵⁰ pričajo o tem, da se je delež gibal med 32 % v drugem in 39 % v zadnjem petletju.

Ne glede na različno visoke deleže vsi primeri potrjujejo ponovno povečevanje deleža starosti kot vzroka smrti proti prelomu 19. in 20. stoletja, nasprotno s pričakovanji glede na njegovo padanje sredi 19. stoletja v primerjavi s predhodnimi desetletji.⁵¹

NAMESTO ZAKLJUČKA

Statistična demografska obdelava podatkov ne more poseči globlje v mišljenje in doživljanje ljudi, ki jim je slabitev moči omejevala možnosti preživetja. V zgoniških statusih animarum ne nletimo na opise značajskih potez posameznikov. Če verjamemo besedam davčnega izterjevalca Giuseppeja Vittorija v dvajsetih letih 19. stoletja, so bili prebivalci na Zgoniškem sicer neizobraženi, a v glavnem delavni ter spoštljivi in neprepirljivi.⁵² V nasprotju s tem prijaznim opisom so že nekatere redke opombe v zgoniških statusih o nasilnih dejanjih.

⁴⁶ Čeč, Trnje, str. 228.

⁴⁷ Pavlin, Prebivalstvo, str. 42.

⁴⁸ Čeč, Trnje, str. 228.

⁴⁹ Bratož, Staro telo, str. 108–109.

⁵⁰ Keber, Elders in Ljubljana.

⁵¹ Prim. Bratož, Staro telo, str. III–III2.

⁵² Verginella, Zgoniška občina, str. 101.

Nekaj povednejših opazk sem ter tja najdemo v nabrežinskem statusu.⁵³ Kurat Valentin Florjančič je okrog leta 1840 pri nekaterih posameznikih pripisal (negativne) lastnosti ali okoliščine, po katerih so bili znani, in sicer v nemščini, kot bi hotel zakriti branje nepoklicanim bralcem. Pri neki hiši je osemdesetletni Gašper Gruden leta 1840 umrl v velikem uboštvu, njegov sin pa je bil »vagabund« in se je za njim izgubila vsaka sled. Vdova Pertot (roj. 1773) naj bi bila glavna beračica (*Hauptbettlerin*) v vasi in svetohlinske narave. Podobne lastnosti naj bi »krasile« Zupančiča (roj. 1774), sicer zeta iz Šempolaja, ki ga kurat označi kot razvpitega berača (*famoser Bettler*). Menjal je oblačila in kričal kot hudič. Zlobnost je bila izpostavljena lastnost pri nekem Mušlu (roj. 1765), ki si je pri beračenju pomagal z lažjo, da je slep, nakar je tudi dejansko oslepel. Kurat je s tem primerom hotel izpostaviti moralno zgodbo, ki pa se je nadaljevala tudi s potomci, morda nekako v smislu reka: »Ti očeta do praga, sin tebe čez prag.« Mušlova hčerka in zet Gruden sta namreč zelo grdo ravnala z ostarelima staršema. Zaničevala, zasramovala in zaničevala sta ju ter preklinjala z besedami (do tu kurat v nemščini, nato s slovenskimi besedami, ki so povedale bolje): »Prekleta baba – preklet déz, kaj ne bosh she poginol.«

Lahko si predstavljamo, da so bile take ali podobne zgodbe prisotne tudi v Zgoniku. Gre pa pri tej nabrežinski vzporednici za redke primere – večina, tudi če bi v njihovi sredi našli še nekatere manj »famosne berače«, se je po svojih močeh gotovo trudila in upala, da ne bo prišla na beraško palico.⁵⁴

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ŽAN – Župnijski arhiv Nabrežina

Statusi animarum

ŽAZ – Župnijski arhiv Zgonik

Matične knjige

Statusi animarum

OBJAVLJENI VIRI

Attems, Carlo M. d': *Atti delle visite pastorali negli arcidiocesi di Gorizia, Tolmino e Duino dell'arcidiocesi di Gorizia – Vízitációs jegyzékek goriszege, toliminskega*

⁵³ ŽAN, *Status animarum in curatia sancti Rochi de Nabreshina 1819*.

⁵⁴ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega projekta »Kulturno-zgodovinski vidiki staranja« (J6-2572), ki ga financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

in devinskega arhidiakonata goriške nadškofije – Die Berichte der Pastoralvisitationen in den Archidiakonen Görz, Tolmin und Duino der Erzdiözese Görz 1750–1759 (ur. Franc Kralj in Luigi Tavano). Gorizia: Istituto di Storia Sociale e Religiosa, 1994 (Atti delle visite pastorali – Vízitacijski zapisniki – Die Berichte der Pastoralvisitationen 1752–1774, 1).

Attems, Carlo M. d': *Atti delle visite pastorali negli arcidiocesi di Gorizia, Tolmino e Duino dell'arcidiocesi di Gorizia – Vízitacijski zapisniki goriškega, tolminskega in devinskega arhidiakonata goriške nadškofije – Die Berichte der Pastoralvisitationen in den Archidiakonen Görz, Tolmin und Duino der Erzdiözese Görz 1762–1773* (ur. Franc Kralj in Luigi Tavano). Gorizia: Istituto di Storia Sociale e Religiosa, 2000 (Atti delle visite pastorali – Vízitacijski zapisniki – Die Berichte der Pastoralvisitationen 1752–1774, 4).

Gemeindelexikon der im Reichsrat vertretenen Königreiche und Länder. Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1900. VII – Österreichisch-Illyrisches Küstenland (Triest, Görz und Gradiska, Istrien). Wien: K. K. Hof- und Staatsdruckerei, 1906.

Orts-Repertorium von Triest und Gebiet, Görz, Gradiska und Istrien. Auf Grundlage der Volkszählung vom 31. Dezember 1869. Wien: Carl Gerold's Sohn, 1873.

Schematismo dell' Imperiale Regio Litorale Austriaco-Illirico. Trieste: Eredi Coletti, 1819.

LITERATURA

Bratož, Urška: Staro telo: medicinski pogled 20. stoletja. *Corpus, Carnalitas ...: O tijelu i tjelesnosti u povijesti na Jadranskom prostoru – The body and corporality in the history of the Adriatic* (ur. Marija Mogorović Crljenko in Elena Uljančić). Poreč: Zavičajni muzej Poreštine - Museo del territorio parentino, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli – Filozofski fakultet, Državni arhiv u Pazinu, 2023, str. 102–114 (Istarski povijesni biennale, 10).

Bratuž, Lojzka: Premalo znani Peter Budin. *Grgarski zbornik* (ur. Justina Doljak). Grgar: Krajevna skupnost Grgar in Turistično društvo Grgar, 2009, str. 228–235.

Bufon, Milan: Kras – antropogena pokrajina. *Občina Zgonik. Narava in ljudje* (ur. Miran Košuta). Zgonik: Občina, 1999, str. 61–70.

Čeč, Dragica: Podobe starosti v začetku 19. stoletja. *Starost – izzivi historičnega raziskovanja* (ur. Mojca Šorn). Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2017, str. 11–33.

Čeč, Dragica: Trnje v luči šolske kronike in župnijskih matičnih knjig. *Annales: Anali za istrske in mediteranske študije* 6, 1995, str. 221–230.

Filipič, Igor: Zapisniki duš v Škofijskem arhivu Marijbor. *Arhivi* 26, 2003, št. 2, str. 303–310.

Höfler, Janez: *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem*. Primorska: Oglejski patriarhat/Goriška nadškofija, Tržaška škofija. Nova Gorica: Goriški muzej, 2001.

Kalc, Aleksej: Vidiki razvoja prebivalstva Goriške-Gradiške v 19. stoletju in do prve svetovne vojne. *Acta Histriae* 21, 2013, št. 4, str. 683–706.

Keber, Katarina: Elders in Ljubljana in the 19th century: An analysis of the death registers from the St. Peter parish (prispevek na mednarodni konferenci *Old Age and Ageing: Historiographic and Socio-Cultural Perspectives*, Koper, November 15–16, 2023).

Klinec, Rudolf: Budin (Budina) Peter. *Primorski slovenski biografski leksikon*. 3. snopič. Gorica: Zadruga Goriška Mohorjeva, 1994², str. 153.

Kolar, Bogdan: Status animarum kot arhivsko gradivo. *Drevesa* 3, 1996, št. 2, str. 4–8.

Krajevni leksikon Slovencev v Italiji. Topografski, zemljepisni, zgodovinski, kulturni, gospodarski in turistični podatki o krajih v Italiji, ki jih naseljujejo Slovenci ali sodijo v isto upravno enoto. Druga knjiga: Goriška pokrajina (ur. Aldo Rupel). Trst-Devín: Založništvo tržaškega tiska, 1995.

Merkù, Pavle: *Slovenska krajevna imena v Italiji. Priročnik – Toponimi sloveni in Italia. Manuale*. Trst: Mladika, 1999.

Pahor, Samo: Razvoj ozemlja in prebivalstva občin Zgonik in Repentabor. *Jadranski koledar 1971*. Trst: Založništvo Jadranskega tiska, 1971, str. 74–78.

Pavlin, Vojko: *Katalog digitaliziranih matičnih in pastoralnih knjig slovenskih župnij goriške nadškofije*. Gorica: Zveza slovenske katoliške prosvete, 2016.

Pavlin, Vojko: Prebivalstvo v solkanski župniji 1835–1864 na podlagi matičnih knjig (prvi del). *Goriški letnik*, 20–21, 1993–1994, str. 27–50.

Verginella, Marta: Zgoniška občina skozi čas. *Občina Zgonik. Narava in ljudje* (ur. Miran Košuta). Zgonik: Občina, 1999, str. 95–114.

Zwitter, Fran: *Prebivalstvo na Slovenskem od XVIII. stoletja do današnjih dni*. Ljubljana: Znanstveno društvo, 1936 (Razprave Znanstvenega društva v Ljubljani, 14).

SPLETNA STRAN

Statistični urad Republike Slovenije

<https://www.stat.si/statweb/Field/Index/17/104>

SUMMARY

Elders in the parish registers (status animarum) of Zgonik/Sgonico parish in the long 19th century

From the middle of the eighteenth century, when the Patriarchate of Aquileia was abolished, the parish of Sgonico/Zgonik belonged to the Archdiocese of Gorizia in its southernmost part, in the wider hinterland of the city of Trieste. Sgonico had its own chaplain-curate (at least) from 1632 onwards. The chaplaincy acquired the status of a vicariate within the parish of San Giovanni di Duino/Štivan in 1839, and in 1863 Sgonico became the parish seat. In addition to Sgonico, the parish included the villages of Gabrovizza/Gabrovec (part of the settlement), Colludrozza/Koludrovica, Rupinpiccolo/Repnič, Sales/Salež, and Samatorza/Samatorca.

The most famous priest in Sgonico was Peter Budin (1770–1858). His abilities came to the attention of the Archbishop of Gorizia, Joseph Walland, who called him from Sgonico and appointed him diocesan chancellor and cathedral canon, and soon afterwards vicar-general and principal of the seminary in Gorizia. It was Peter Budin who recorded the first parish register in Sgonico (1804), designed in such a way that the curate was able to monitor the demographic trends in his chaplaincy on an almost daily basis. Budin laid a good foundation for his successors. By the First World War, three more parish registers had been produced, covering the entire long nineteenth century. This paper is based on the three from 1804, 1850 and 1904.

The nineteenth century was a time of more or less rapid population growth. The number of people in the area of the Sgonico chaplaincy/vicariate/parish grew by more than half in a hundred years, which was a much lower growth rate compared to the Austrian Littoral as a whole. The lower actual growth rate in Sgonico is understandable because of the poorer karst soil, which did not allow for the subsistence of a significantly increased number of almost entirely rural inhabitants.

The average age of people in the Sgonico parish was around twenty-eight years. The average number of persons per house was between five and six. The proportion of people aged sixty years and above was 8% at the beginning of the nineteenth century, rising to 11% over the next hundred years. The number of people in their sixties increased sharply in the second half of the century. In the first half of the nineteenth century, the elderly were predominantly women, especially in their seventies. Later, the trend was reversed; at the beginning of the twentieth century, there were more elderly men than women. The proportion of widowed elderly—the vast majority women—was around 40% in 1804 and 1850 but fell below 30% at the beginning of the twentieth century.

Families (houses) with no elderly members formed the majority. However, over the century, this general trend was reversed. While in the first half of the nineteenth century, it was around a (good) third, it was approaching half in the new century. Families with one elderly person predominated, and the number of families with two elderly persons increased already in the first half of the nineteenth century.

The proportion of deaths 'due to old age' (*vecchiaja/marasmus senilis*) was always extremely high. Rare ninety-year-olds died almost without exception of old age, and the proportion was also very high for people in their eighties. In the first half of the nineteenth century, two thirds of septuagenarians 'succumbed to old age'; in the second half, more than half still did. For those in their sixties, other causes of death predominated, but still on average somewhere around one in seven were 'old enough' to have been attributed old age as the cause of death. The youngest who 'died of old age' was fifty-eight years old.

A comparison with a few other parishes, especially urban parishes, shows that the proportion of deaths due to old age in Sgonico was quite high. Notwithstanding the variably high proportions, several cases confirm a renewed rise in the proportion of old age as the cause of death towards the turn of the twentieth century, contrary to expectations of a decline in the second half of the nineteenth century.

Angelo Caroselli: Alegorija Mladosti in Starosti, ok. 1615 (wikipedia).